

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РАЗВИТИЕТО НА СРЕДАТА ЗА ИНОВАЦИИ В БЪЛГАРИЯ

Автор: Димитър Благов¹

Резюме:

Научно-техническият прогрес на човечеството винаги е бил в основата на неговото развитие и усъвършенстване. Една от основните форми на този прогрес, с изцяло практико-приложно съдържание и намираща най-пълно влияние върху икономическия, социалния и общо житейския статус на обществото са иновациите. Иновациите, които са движещата сила на националните икономики, иновациите, които са в основата на увеличаването на благосъстоянието, иновациите, които подобряват в значителна степен стандарта и качеството на живот на хората. Именно те се определят от множество автори, изследователи и практики, като ключов елемент за успех в бизнеса и придобиване на трайни конкурентни предимства. Разбира се, за да се генерират иновации е необходимо да има създадена подходяща среда, в която учените, изследователите и предприемачите да развият своя креативен и съзидателен потенциал. Целта на настоящия доклад е да проследи изградеността и степента на функционалност на средата за иновации в България и на тази база да се открият основни причини за негативната тенденция, страната ни да заема „призовите“ последни места в редица класации по степен на иновативност на националните икономики.

Ключови думи: иновации, среда за иновации, Национална иновационна система, конкурентоспособност

Въведение

Въвеждането в тематиката за иновациите, средата и значението им за икономически, социален и въобще публичен просперитет може да направим с перифразиране на една култова фраза използвана отвъд океана и придобила световна

---

¹ доц. д-р Димитър Благов

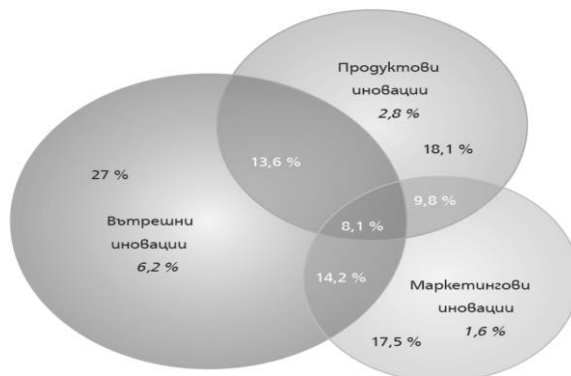
Катедра Индустриален Бизнес, Бизнес факултет, Университет за национално и световно стопанство

известност. "Икономиката, глупако" е фраза-слоган, която стратегът Джеймс Карвил създава, като мото на успешната президентска кампания на Бил Клинтън срещу президента Джордж Х. Буш. Перифразирайки я днес ние може да кажем „Иновациите глупако“, като нещо изключително важно за акцентирание на икономическото развитие.

В световен мащаб значението на иновациите във все по-голяма степен и сред все повече фирми се превръщат в осъзната потребност за генериране на икономически растеж, както на фирмено, така и на национално равнище. Вземете само за пример компания като Самсунг и проследете развитието ѝ през последното десетилетие и ще разберете защо иновациите са толкова важни и значими. Разбира се развитието на иновациите не е лесна задача и работа, а основна предпоставка в това направление е формирането и поддържането на подходяща и благоприятна среда за това. Тази среда трябва от една страна да бъде с достатъчна степен на изграденост, но и с достатъчна степен на функционална жизнеспособност във взаимоотношенията между основните нейни градивни елементи. Каква е ситуацията в България в това отношение и има ли причинно следствена връзка между креативността на средата за иновации и последните призови места в класациите за степен на иновативност на фирмите и на националната ни икономика? Това са основните въпроси, на които ще се помъчим да хвърлим лека светлина със следващите редове на доклада.

1. Текущо състояние на иновативността на националната икономика

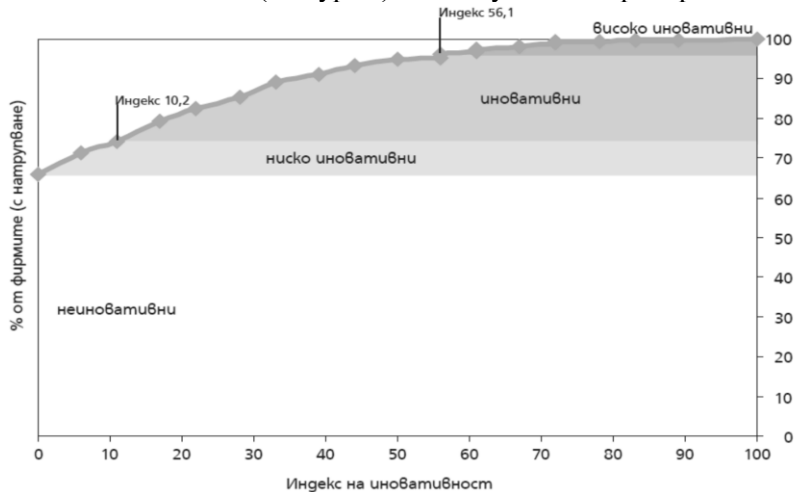
По степен на иновативност и брой на иновативните предприятия в страната България ежегодно е поставяна на предпоследно или последно място сред страните членки на ЕС, според ежегодното изследване на Индекс на съюза за иновации (European Innovation Scoreboard). Процентът на иновативните предприятия, въвели някакъв вид иновация (продуктова, процесна, маркетингова и според новостта ѝ за пазара – вътрешна и външна) се движи през годините в диапазона м/у 25-28%. Относително най-голям е дялът на иновативните предприятия въвели иновации със степен на новост за самата фирма отколкото за пазара като цяло (Фигура 1)

Фигура 1. Дял на иновативните български фирми според видовете въведени иновации

Източник: Иновации.БГ Българската иновационна система в Европейския съюз, доклад на фондация „Приложни изследвания и комуникации“, С., 2006, стр. 34.

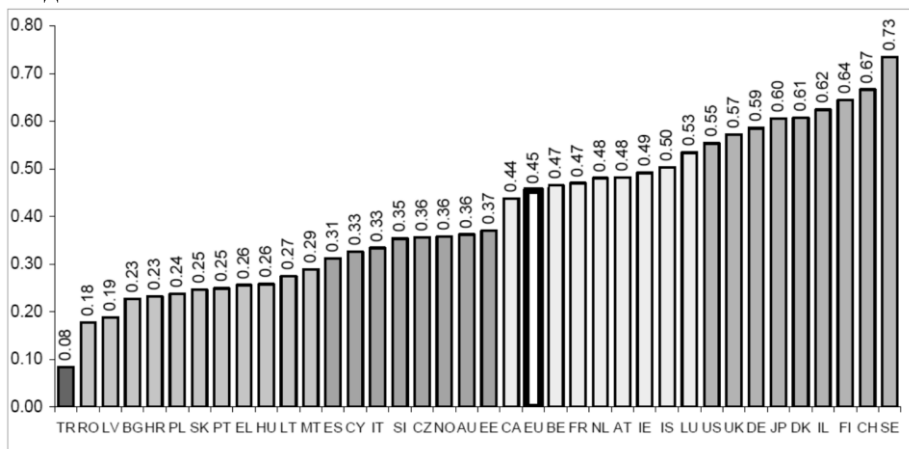
Индексът на иновативност сред тези предприятия, които са въвели някакъв вид иновация показва, че голяма част от т.нар. иновативни предприятия в страната са с ниска и средна степен на иновативност и незначителен е процентът на предприятията с висока степен на иновативност (Фигура 2) измежду всички предприятия в страната.

Фигура 2. Индекс на иновативност на българските предприятия.

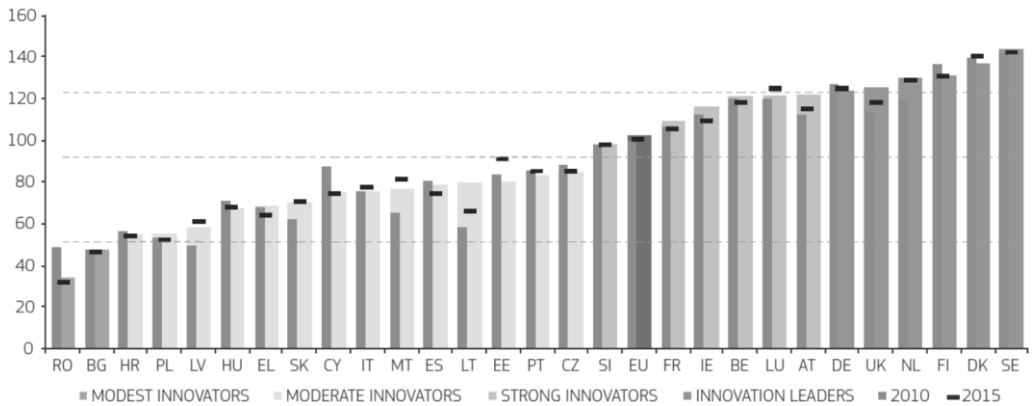
Източник: Иновации.БГ Българската иновационна система в Европейския съюз, доклад на фондация „Приложни изследвания и комуникации“, С., 2006, стр. 35.

Въпреки, че представените данни отразяват ситуацията в един минал период, може да се каже, че за последните 10 години нещата не са се подобрили осезаемо по тези индикатори за иновативност, за което говорят и резултатите в съпоставителен план по индикатора за общото място в класацията по степен на иновативност на националните икономики към разглежданата година (2007), където България е на пред, предпоследно място (Фигура 3) и последния доклад на Европейската комисия за оценка на степента на иновативност (Фигура 4), където страната ни е на предпоследно място.

Фигура 3. Иновационен индекс 2007

Източник: *European Innovation Scoreboard – comparative analysis of innovation performance*, February 2008, p. 5, http://www.ipeg.com/_UPLOAD%20BLOG/European_Innovation_Scoreboard_2007.pdf

Фигура 4. Иновационен индекс 2017

Източник: *European Innovation Scoreboard, February 2017, p. 6.*

https://www.rvo.nl/sites/default/files/2017/06/European_Innovation_Scoreboard_2017.pdf

Даже напротив, за 10 годишен период България е отстъпила една позиция, като е изпреварена от Латвия по степен на иновативност на националната икономика. Какъв е генезиса на не само не напредването на страната в иновационно отношение, но дори и изоставането ѝ е съществен въпрос, отговорът на който би дал причините за отчетените негативни тенденции в иновационното развитие на националната икономика. Нещата тук могат да бъдат поставени на две плоскости – от една страна слабото развитие на фирмите в иновационно отношение и все още изявено нежелание за инвестиране на достатъчно средства за развитие на иновации и от друга страна слабите и дори в определена степен липсата на усилия от страна на държавата в направление на създаване на благоприятна среда за развитие на иновациите. Като почти всяко нещо в икономиката и тук нещата стоят двойко и монетата има две страни. Базирайки се на постулатите на К.Маркс, че „**Битието определя съзнанието**“, липсата на добра среда за иновации, креативност и съзидателност в страната, предполага nihilистичното отношение на по-голямата част от страна на фирмите към инвестиране в нови неща и осъществяване на развойна дейност. От друга страна, базирайки се на Либертарианската теория за минималистична намеса от страна на държавата в икономическите процеси в страната, в това число и в иновационните процеси, може да се твърди, че не държавата, а самите фирми трябва да организират и създадат структури и връзки между основните звена имащи компетенции за генериране, внедряване и дифузиране на иновациите. Тук трябва да отчетем и факта, че ситуацията в определена степен прилича на въпроса за спора за първичността на кокошката и яйцето – т.е. кое трябва да е предхождащо средата, която да е предпоставка за генериране на иновации във фирмите или фирмите посредством своите иновации, иновационни дейности и иновационни политики да създадат подходящата среда, която да служи като катализатор за мултиплициране на иновационните процеси. Продължавайки с метафоричното излагане на нещата, можем да твърдим, че ситуацията прилича на тази описана в световно известното произведение на Джоузеф Хелър, Параграф 22. Ако има създадена подходяща среда за иновации ще има и иновации и креативност от страна на фирмите, но ако има

иновации и креативност от страна на фирмите това неминуемо ще доведе до изграждане на обща подходяща среда за иновации.

2. Среда за иновации в България

Интелигентността на читателите на докладите на научни конференции навежда на мисълта автора, че няма необходимост от подробни теоретични разяснения за това що е среда за иновации и разшифровки на отделните елементи съставлящи тази среда. Маркирането им ще бъде направено само и единствено с цел постигане на по-пълна яснота на анализирания състояние и обстоятелства.

Най-общо представена средата за иновации може да бъде диференцирана на два основни сегмента, а именно: обща среда за иновации и конкретна среда за иновации². Общата среда за иновации включва елементите на основните принципно предпоставки за създаване, внедряване, комерсиализация и трансфер на иновации, под формата на изграденост на Националната иновационна система, така както я дефинира Фрийман (Фигура 5).

Фигура 5. Модел на Фрийман на национална иновационна система (участници и връзките между тях)
Източник: „Иновационна стратегия на Р България и мерки за нейната реализация”,
<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=374>

Също така тук се включват и всички общоевропейски, национални и регионални политики и стратегии за стимулиране и подпомагане на иновационните процеси на национално и на фирмено равнище (Техният дори и бегъл преглед, показва че те съвсем не са малко. Друг въпрос е до каква степен те и къде са работещи и къде не.).

От друга страна конкретната среда за иновации обхваща изградената прилежаща инфраструктура, която да подпомага и да служи като инструмент за мултипликация и катализа на иновационните процеси. В нея се включват такива инфраструктурни обекти като: (1) Бизнес инкубатори, със своите разновидности – реални, виртуални и интернет базирани, но насочени към осъществяване на иновационни процеси, а не само и единствено към стимулиране и подпомагане на предприемачеството и стопанската инициатива на хората; (2) Бизнес паркове, със своите разновидности –

² По-подробно представяне на средата за иновации в тези й два компонента може да бъде намерено в книгите Благоев, Д., Иновации и иновативност на фирмата, изд. Авангард прима, С., 2013 и Георгиев, Ив., Цв. Цветков и Д. Благоев, Мениджмънт на фирмените иновации и инвестиции, Издателски комплекс УНСС, С., 2013. – б.а.

технологични, високотехнологични, индустриални, насочени отново към концентрация на фирми с висок иновационен потенциал и генериращи иновации от всякакво естество; (3) Клъстери, със своите разновидности – вертикални, хоризонтални, иновативни и др., като естествено обединение на фирми, споделящи ресурси и ноу-хау за постигане на синергичен ефект в областта на иновациите и максимално възползване на всеки един от членовете на клъстера от това коопериране; (4) Иновационни центрове, със своите разновидности – европейски иновационни центрове, бизнес иновационни центрове, технологични иновационни центрове, които да улесняват и подпомагат трансфера на технологии и популяризирането на услуги в областта на иновациите и технологичното развитие.

Всички тези елементи от общата и конкретната среда за иновации са важен фактор за изграждането на една креативна и добре функционираща система за генериране, внедряване и разпространение на иновации не само на национално равнище, но и на общоевропейско и световно такова.

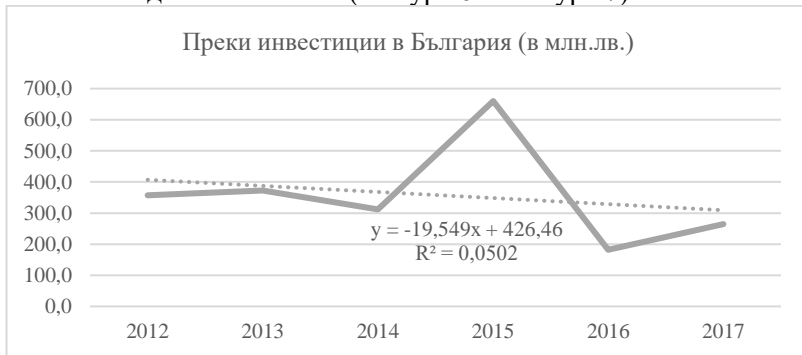
3. Състояние на средата за иновации в България

По отношение на изградеността на Националната иновационна система може да се каже, че в почти пълната си цялост тя е изградена и до определена степен функционира (или поне функционира в отделните нейни елементи). До преди няколко години се правиха заключения, че българската НИС се отличава с определена степен на недоизграденост, но с навлизането и структурирането на няколко фонда за рисков капитал и отделни рискови капиталисти тази празнота е запълнена и стартиращите фирми с висок потенциал за растеж (т.нар. Стартър-и) във все по-голяма степен намират своя благоприятен хабитат. Проблем при НИС все още остава обаче недостатъчната свързаност на отделните нейни елементи, трудната тяхна комуникация и съвместна работа. Особено актуално е това (както винаги е било през последните 20-25 години) при взаимодействието между науката и бизнеса. Въпреки това през последните 3-4 години, макар и бавно, тези процеси имат своето развитие в положителна насока и бизнес сектора във все по-пълна степен осъзнава ползите от тясното и регулярно, двустранно сътрудничество с научните и образователните звена в страната.

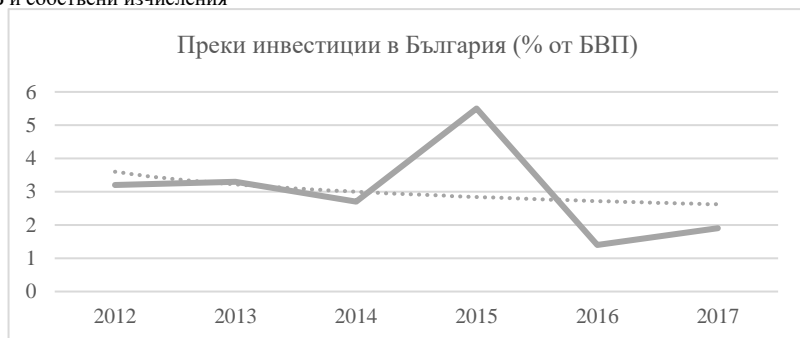
Европа залага на иновациите! Това личи във всички стратегически и тактически документи, програми и планове на Европейския съюз. Стимулационните механични и елементи са силно застъпени във всеки един от тях, започвайки от подпомагане на свързаността на научните организации (под формата на редица програми за създаване на съвместни изследователски екипи, напр. програмата COST на ЕС), преминавайки през подкрепа на трансфера на знания и технологии (чрез изграждане на Съвместни изследователски центрове JRC и система от европейски иновационни центрове) и стигайки до директното подпомагане на бизнес организациите при разработването и внедряването на иновации и сътрудничеството им с изследователски институции при съвместното им участие в проекти по програма Хоризонт 2020 и други, на европейско или на национално равнище (Тук става въпрос за възможностите на фирмите да финансират иновационната си дейност с проекти по националните оперативни програми – Иновации и конкурентоспособност и др.

<https://www.eufunds.bg/index.php/bg/programen-period-2014-2020/operativni-programi-2014-2020>).

Конкретната среда за иновации в страната също се отличава с определена степен на изграденост. През предприєдинителния и през първия и втория програмни период от пълноправното членство на страната в ЕС бяха създадени множество бизнес инкубатори за стимулиране на стопанската инициатива и предприемаческите устремии на населението. Такива имаше във всички областни центрове и в някои ключови общински центрове в страната. Почти никаква обаче беше насочеността им към подпомагане на иновационното развитие на фирмите и регионите и естествено липсата на устойчивост доведе до тяхното закриване (в по-голямата си част) в период от 8-10 години. Добре позиционирани са бизнес парковете и индустриалните паркове, като за изключително добър пример могат да бъдат посочени индустриалните паркове в Пловдив и Бургас, които се явяват силен притегателен център за редица чуждестранни фирми и в това направление спомагат за намаляване на нивото на безработицата и повишаване на жизнения стандарт в региона. С малки изключения обаче тяхната дейност е насочена към създаване на благоприятна среда за производство, а основно конкурентно предимство е евтината и сравнително квалифицирана работна ръка. В дългосрочен план обаче това не може да бъде трайно конкурентно предимство и за това говорят данните за темпа на изменение на преките чуждестранни инвестиции в страната през последните години, въпреки стабилната макро среда и ниската данъчна тежест (Фигура 6 и Фигура 7).

Фигура 6. Динамика на преките чуждестранни инвестиции в страната за периода 2012-2017г.
Източник: БНБ и собствени изчисления

Фигура 7. Динамика на преките чуждестранни инвестиции в страната, като % от БВП за периода 2012-2017г.

Източник: БНБ и собствени изчисления

Предимно с европейски средства и финансиране в страната беше изграден и първия по рода си технологичен парк, който след редица трусове в управлението си, все още търси своето най-добро място като основен елемент на средата за иновации. За краткото си време на съществуване са противоречиви резултатите от неговата дейност и не може да се каже, че той се е превърнал в катализатор на иновационните процеси в страната.

Един от най-популярните и атрактивни елементи от средата за иновации за изграждане в страната бяха клъстерите. На тях бяха посветени индивидуални мерки в рамките на оперативните програми и в това направление бяха създадени редица такива. Разбира се, що се отнася до иновациите, проблем беше, че една незначителна част от институционализираните клъстери в страната имаха и имат иновационна насоченост. Друг проблем при клъстерите е, че тяхното действие беше силно обвързано с дейностите, които се финансираха по оперативните програми, т.е. основно те се заключаваха до институционализирането им и последващото им разширяване (където финансирането стигаше от 70% до 90% от необходимите разходи) и приключваше без продължение в трети етап, насочен към инвестиции от страна на клъстера в иновативна техника и технология, която да се използва от техните членове (там финансирането беше до 50% от общо необходимите инвестиционни разходи). По този начин може да се каже, че е спорен до този момент техният ефект за подобряване на иновационната среда в страната.

Като, че ли най-слабо застъпени, като елементи от средата за иновации, са иновационните мрежи. Иновационните мрежи свързват хората, институциите (университети, държавни агенции и др.) и фирми в собствената страна или в чужбина, за да решат специфични проблеми, да получат достъп до знания, да генерират идеи и движещи иновации. Бизнес организациите, особено малките и микро-предприятията могат да увеличат своя потенциал чрез интегриране в тези мрежи и екосистеми³. Въпреки безспорните ползи от участието на фирмите в подобен род организации в страната има изградени само няколко такива и то под влиянието на европейските институции.

Общо казано иновативните мрежи могат да бъдат разнообразни в някои отношения: те могат да бъдат междусекторни, обединяващи хора и организации от обществото, частни, и непечеливши сектори и те също могат да бъдат много-дисциплинарни, обобщаващи познанията от различни специализирани бази знания. Те могат да свързват разнообразни общности.

Резултатите от приложението в практиката показват, че иновативните мрежи могат да работят особено добре по следните обединяващи въпроси и цели:

- Разширяване на проучването и развитието ориентирано към приложение;
- Засилване на иновативния потенциал на отрасли или респективно надхвърлящи отраслите системи;
- Засилване на иновативния потенциал на цяла област или образуване на областен профил;

---

³ In Kowalsky S. P.: SMES, Open Innovation and IP Management: Advancing Global Development

- Технологичен трансфер – ефективно и бързо разпространение и приложение на нови технологии;
- Подпомагане на интернационализацията (особено важно за МСП)⁴.

Основна иновационна мрежа в страната е Европейската мрежа в подкрепа на бизнеса (Enterprise Europe Network), която се явява основен инструмент на Европейската комисия за провеждане на политиките ѝ за подпомагане на малкия и среден бизнес, в частност в сферата на иновациите. Друг пример за подобен тип иновативни мрежи с локален характер е Innovator Creative Spaces, чиято насоченост е да създаде взаимодействаща си мрежа от работни пространства из цялата страна. Основен акцент тук е поставен върху осигуряването на споделени високотехнологични работилници за разработка на софтуерни и хардуерни прототипи, разработки в различни области на техниката, науката, битата, културата и човешкия живот⁵. Съществуват и други спорадични опити за изграждане на микро иновационни мрежи, свързани предимно с интересите и насочеността на дейността на участниците в тях. Те обаче не оказват съществено влияние върху повишаването на иновативността на националната икономика т.като все още нямат необходимия критичен обем и мащаб.

Вместо заключение

В заключение на всеки един научен доклад е редно да бъдат направени някои обобщения, изводи и евентуално препоръки. Тук ще си позволя един малко по-различен подход, т.като и обобщенията и изводите се съдържат в аналитичната част на разработката, а препоръките могат да бъдат толкова много и диференцирани в различни направления и по различни заинтересовани страни, че биха представлявали в обемно и съдържателно отношение нова разработка. Може да се каже, че въпреки незавидните позиции на страната по степен на иновативност за проследения 10 годишен период на членство в ЕС, по отношение на средата за иновации, има направено не малко и в това отношение страната има своя прогрес. Не всички елементи от тази среда са еднакво добре развити и застъпени, но няма и как да се очаква това да бъде еднакво добре на всякъде. Метафорично обобщено, може да се каже, че има макар и лека светлина в тунела, но процесът от една страна ще бъде труден, а от друга страна ще бъде бавен и продължителен в това направление. Важното е да се върви с малки стъпки във вярна посока и да имаме търпение, че нещата в областта на иновациите един ден ще се случат!

Използвана литература

1. Благоев, Д., Иновации и иновативност на фирмата, изд. Авангард прима, С., 2013
2. Георгиев, Ив., Цв. Цветков и Д. Благоев, Мениджмънт на фирмените иновации и инвестиции, Издателски комплекс УНСС, С., 2013.
3. Иновации.БГ Българската иновационна система в Европейския съюз, доклад на фондация „Приложни изследвания и комуникации“, С., 2006, стр. 34.

⁴ Основни познания за иновативната мрежа, http://www.innosupport.net/uploads/media/BG_11_1_01.pdf

⁵ Кръстева, Н. Стартира национална верига от споделени иновационни центрове, http://cio.bg/8720_startira_nacionalna_veriga_ot_spodeleni_inovacionni_centrove

4. Иновационна стратегия на Р България и мерки за нейната реализация”, <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=374>
5. Кръстева, Н. Стартира национална верига от споделени иновационни центрове, http://cio.bg/8720_startira_nacionalna_veriga_ot_spodeleni_inovacionni_centrove
6. Основни познания за иновативната мрежа, http://www.innosupport.net/uploads/media/BG_11_1_01.pdf
7. European Innovation Scoreboard – comparative analysis of innovation performance, February 2008, http://www.ipeg.com/_UPLOAD%20BLOG/European_Innovation_Scoreboard_2007.pdf
8. In Kowalsky S. P.: SMES, Open Innovation and IP Management: Advancing Global Development